

De veldtocht naar Rusland in 1812 onder keizer Napoleon I

G. A. Geerts

luitenant-kolonel der infanterie

In juni 1982 was het 170 jaar geleden dat Napoleon met de Grande Armée zijn veldtocht naar Rusland begon.

Sedert de oorlog van Xerxes tegen Griekenland in 480 v.C. had de wereld niet meer een zo omvangrijk leger op de been gezien. Herodotus, de vader der geschiedvorsing, was destijds zo onder de indruk van die legermacht dat hij daarvan een sterkte opgaf van 1,7 miljoen man; in werkelijkheid ging dat om een leger van circa 250.000 man en een vloot van ongeveer 1200 oorlogsschepen. Sommigen weten het grote verschil aan propaganda en overschatting, anderen aan de methode van tellen.

Bij de telling werden op één plaats 10.000 man samengebracht en zo dicht mogelijk opeengedrongen. Daarna werd er een cirkel omheen getrokken, waarna om de cirkel een haag werd geplaatst die zo hoog was als de navel van een man. Vervolgens werd een nieuwe groep binnen de omheining gebracht, net zolang totdat allen waren geteld.¹

Doorgaans volstaan de boeken over de vaderlandse geschiedenis met een korte vermelding van de veldtocht naar Rusland en het einde daarvan aan de Berezina. Aan het aandeel van de Hollandse eenheden wordt meestal weinig aandacht besteed. Uit het volgende moge evenwel blijken dat dit aandeel er beslist mocht wezen.

Nederland had weliswaar sinds 1795 Franse legereenheden op zijn grondgebied gehad, maar van 1795 tot 1806 bestonden er een Bataafs leger en een Bataafse vloot en onder Koning Lodewijk Napoleon (1806-1810) het Koninklijk Hollandsche Leger.

Op 9 juli 1810 vaardigde keizer Napoleon I een

¹ Herodotus — *Historiën* (vert. Damsté). Van Dishoeck, Bussum (1974)boek VII, 60.

Cette campagne en presque totalité se fera avec les jambes.
(Maarschalk DAVOUT, 13 juli 1812)

decreet uit waarbij het Koninkrijk Holland werd geannexeerd. Door middel van de conscriptie werden honderden jongemannen tot de krijgsdienst verplicht. Bij loting werden de ongelukkigen aangewezen, die daarna vijf jaar moesten dienen. In de daarop volgende jaren zouden op deze wijze meer dan 28.000 man in de Napoleontische legers worden ingelijfd.

De reorganisatie

De reorganisatie van het Koninklijk Hollandsche Leger, ingevolge de Keizerlijke decreten van 9 juli, 18 augustus en 13 september 1810 en de ministeriële beschikking van de Duc de Feltré van 30 augustus 1810, hield het volgende in. Het Militaire Huis en het Werfdepot werden opgeheven. Het Regiment Grenadiers met depot, het Regiment Cavalerie met depot, alsmede de Divisie Rijdende Artillerie vertrokken naar Parijs.

De regimenten werden, na reorganisatie, respectievelijk benoemd tot 2e (van 11 mei 1811 af), 3e Regiment Grenadiers van de Oude Garde (sterkte twee bataljons) en 2e Regiment Chevaux-léger-Lanciers de la Garde Impériale, ook wel vanwege hun tuniek Les Lanciers rouges de la Garde genoemd.

De artillerie werd ingedeeld bij de Rijdende Artillerie der Oude Garde en nog weer later verder opgedeeld.

De opnemings van de Hollandse regimenten in de Keizerlijke Garde leidde vanwege hun bekwaamheid, netheid en kwaliteit van de uniformen tot jaloezie bij de Franse eenheden en zelfs tot moord op enkele grenadiers.

In „Nederland” werden de zeven regimenten infanterie en het 1e Regiment Jagers gereorganiseerd tot het 123e t/m 126e Regiment Infanterie

van Linie en het 33e Regiment Lichte Infanterie. Voorts waren er, bij de ruitery, nog het 11e Regiment Huzaren en het 14e Regiment Kurassiers. En ten slotte waren er nog het 7e en 9e Regiment (Rijdende) Artillerie en de 11e Compagnie Pontonniers.

De voorbereidingen

De politieke voorbereidingen

In de voorgaande jaren had Napoleon achtereenvolgens zijn vijanden op het Europese vasteland, Oostenrijk, Pruisen en Rusland, verslagen en de grenzen van het Franse keizerrijk opgeschoven van de Rijn naar de Memel (Njemen). Rusland had zich aanvankelijk o.a. verbonden tot een bondgenootschap met Frankrijk en steun aan de oorlog tegen Engeland. In 1811 wilde Tsaar Alexander I het Continentale Stelsel niet langer handhaven en was oorlog met Frankrijk welhaast onvermijdelijk.

Na aanvankelijk Pruisen als bondgenoot te hebben afgewezen werd op 24 februari 1812 alsnog een verdrag gesloten, waarbij Pruisen zich verbond ingeval van een oorlog met Rusland een aanzienlijk hulpkorps te leveren en de Franse troepen bij hun doortocht over het Pruisische grondgebied logistiek te ondersteunen. Ten slotte werd het gros van de vestingen en magazijnen ter beschikking gesteld van de Napoleontische legers.

Oostenrijk beloofde op 14 maart 1812 een hulpkorps van 30.000 man.

De militaire voorbereidingen

Behalve de formering van negen legerkorpsen, de Keizerlijke Garde, het Oostenrijkse hulpkorps en vier korpsen cavalerie werden diverse andere militaire voorbereidingen getroffen.

De hoofdverbindinglijn, die tevens was bestemd voor de postdienst, werd van Parijs tot Dantzig verlengd (totale afstand ca. 1500 km). Generaal Kellermann werd belast met de instandhouding van de verbindingen in het gebied tussen Rijn en Elbe uit zijn hoofdkwartier te Mainz, en maarschalk Augereau werd verantwoordelijk gesteld voor de verbindingen in het gebied tussen Elbe en Weichsel. De hoofdver-

bindinglijn viel vaak samen met de hoofdaanvoerweg.

Later werd deze verbindinglijn verlengd tot Kowno (400 km), Smolensk (500 km) en Moskou (400 km). Uit diverse documenten blijkt dat de instandhouding van de verbindingen Napoleon zeer ter harte ging.

In het concentratiegebied ten oosten van de Weichsel werden grote voorraden aangelegd, zoals o.a. voor 400.000 man voeding voor 50 dagen, voor 50.000 paarden haver voor 50 dagen, en 2,3 miljoen rantsoenen beschuit. Bovendien had elke eenheid een zekere voorraad levensmiddelen en levend vee bij zich. Zo bezat ieder regiment bijvoorbeeld een eigen park hoornvee voor 20 dagen. De rest moest uit vordering worden verkregen. Dat was een probleem op zichzelf, aangezien het gebied soms dun bevolkt was. Bovendien was de zomer van 1811 bijzonder slecht geweest.

Naarmate men later in het concentratiegebied arriveerde, werd het moeilijker de vereiste goederen te vorderen. Veel eenheden waren op het moment van het uitbreken van de vijandelijkheden dan ook incompleet.

Elke infanterist droeg circa 28 kg aan bewapening en uitrusting mee, waaronder een noodvoorraad meel van 2,5 kg en 1,5 kg brood en beschuit.²

Volgens de voorschriften van het 1e Korps, onder bevel van maarschal Davout, had iedere militair dagelijks recht op 875 gram brood, 62,5 gram rijst of 125 gram groenten, 312,5 gram vlees, 1 fles wijn of bier en 2 glazen brandewijn. Voorts ten minste driemaal per week vers vlees. Zelfs onder niet-gevechtsumstandigheden kwam men hoogst zelden aan dat rantsoen toe.

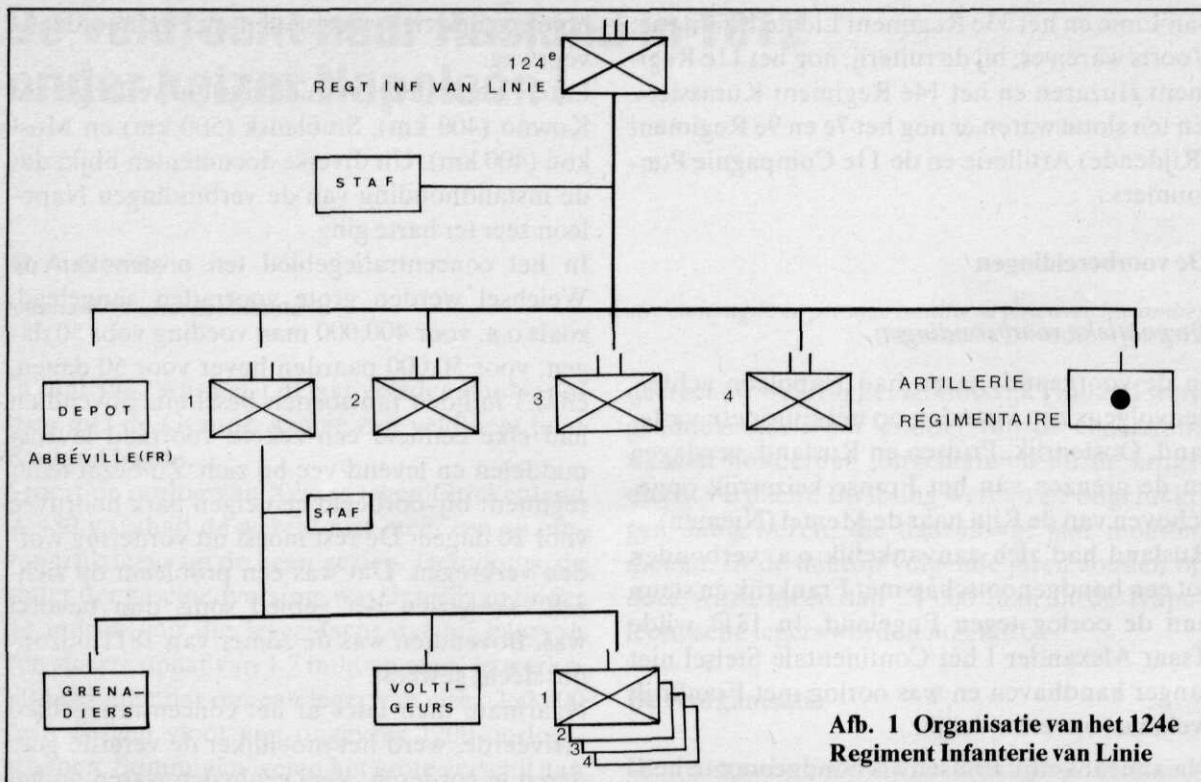
Enkele Hollandse eenheden werden in het concentratiegebied nog voorzien van nieuwe handvuurwapens.

Ten slotte werd het nodige verzorgingspersoneel ingedeeld.³

² F. H. A. Sabron — *Geschiedenis van het 33ste Regiment Lichte Infanterie (het Oud-Hollandsche 3e Regiment Jagers) onder Keizer Napoleon I*. KMA, Breda (1910)14. In de ransel waren geborgen: 2 hemden, 2 paar schoenen met reservezolen en spijkers, 1 broek, 1 paar halve slobkousen, borstels en poetsgerei, pluksel, 1 zwachtel, een zakje met meel en beschuit; de ransel plus kapotjas wogen 17 kg.

³ Het volgende verplegingspersoneel kwam voor: a. op legergroeps- en legerkorpsniveau een generaal-intendant, be- ▷

Afb. 1 Organisatie van het 124e Regiment Infanterie van Linie

Slechter was het gesteld met de stafkaartenvoorziening voor het gebied West-Rusland. Elk legerkorps had slechts de beschikking over zeven stafkaarten. Noodgedwongen moesten alle bevelen vergezeld gaan van de nodige schetsen. Later zouden mede daardoor diverse eenheden verdwalen.

In de maanden mei en juni 1812 werden de eenheden verplaatst naar hun uitgangspostities. De eerste Hollandse eenheden hadden het land reeds in 1811 verlaten.

Het 33e Regiment Lichte Infanterie (RLI) was op 1 april 1811 vertrokken naar Bremen en daar ingedeeld bij de 31e Divisie als deel van het Observatieleger. Na een aantal marsen (in drie weken werd een afstand afgelegd van ongeveer 250 km) bereikte het op 23 juni 1812 de Njemen met een sterkte van 66 officieren en 2470 overigen.

last met aanschaffingen in het groot, de aanleg van magazijnen en de regeling van de opvoer van voorraden; b. op legergroeps- en legerkorpsniveau ordonnateurs; c. op divisie- en brigadeniveau: commissaires de guerre, belast met de uitvoering en de controle. Bij het 1e Korps (Davout), bestaande uit 3 infdivs en 1 cavdiv, bedroeg de sterkte aan dit soort personeel: 1 generaal-intendant, 3 ordonnateurs, 15 commissaires de guerre, 10 adjoints commissaires de guerre, 143 verplegingsbeambten, 21 ambtenaren voor het kledingwezen, 39 ambtenaren voor het kaswezen, 45 ambtenaren voor het postwezen.

Onderweg waren 25 officieren en 840 overigen achtergebleven, voornamelijk vanwege de hitte, gevolgd door zware regens die de wegen in modderpoelen hadden veranderd.

Het 123e Regiment Infanterie van Linie (RIL) verliet in april 1812 het Kamp bij Boulogne. Het regiment bereikte de Njemen op 24 juni; een bataljon was achtergebleven in de vesting Stettin. Het 124e RIL verliet Nijmegen op 25 november 1811 en kwam op 8 december te Hannover aan. Bij de inspectie in februari 1812 in Maagdenburg door de brigadecommandant, generaal baron Pouget, gaf deze als zijn oordeel: „Tous très beaux hommes. Les grenadiers et voltigeurs surtout sont superbes”. Het regiment bereikte de omgeving van de Njemen op 20 juni 1812. (Afb. 1 toont de organisatie van een regiment infanterie van linie.)

Het 125e RIL vertrok pas op 29 juni 1812 uit Groningen. Het bereikte Koningsbergen op 14 augustus 1812, toen de oorlog al volop aan de gang was. De regimentscommandant, kolonel F. H. Wagner, schreef van daaruit aan zijn vrouw: „Wij hebben veel regen en slegten weg op marsch gehad, hetwelk veel zieken heeft veroorzaakt”, en iets verder: „Ik heb noch desertie

noch achterblijvers". Bij Tilsit aangekomen schreef hij op 29 augustus: „Alle rivieren die naar de Grote Armée toelopen zijn met schepen beladen, met mond- en andere behoeften volgepropt, terwijl de wegen bedekt zijn met ossen; enfin niets mangelt, alles gaat goed”.⁴

Het 126e RIL ten slotte vertrok op 27 januari 1812 via Wesel, bereikte Berlijn op 19 mei, Stettin op 10 juni en vervolgens het operatiegebied. Alle Hollandse regimenten infanterie van linie lieten te Stettin een bataljon achter.

Op 22 juni 1812 gaf Napoleon in het Keizerlijk Hoofdkwartier te Wilkowsky zijn beroemd geworden dagorder uit aan de Grande Armée:

*Soldats! La seconde guerre de Pologne est commencée. (. . .) Marchons donc en avant, passons le Niemen, portons la guerre sur son territoire. La seconde guerre de Pologne sera glorieux aux armes françaises.*⁵

Alle legerkorpsen kregen deze dagorder, met uitzondering van het Oostenrijkse hulpkorps en het 10e Korps, waartoe onder meer de Pruisische eenheden behoorden. Napoleon bepaalde zich voor die korpsen tot de eenvoudige mededeling dat de oorlog met Rusland was begonnen.

Aan de overzijde van de Njemen wachtten Russische troepen ter sterkte van ca. 200.000 man. De totale sterkte bedroeg ruwweg 517.000 man. Voorts kon het land beschikken over een grote reserve, gevormd op bevel van de tsaar van 16 december 1811. Die opdracht hield in dat elke vijfhonderd inwoners – over het totale rijk gerekend – vier mannen als reserve moesten inleveren.⁶

De Russische eenheden waren aanvankelijk opgesteld over een frontbreedte van ongeveer 150 uren gaans hemelsbreedte, hetgeen de bevelvoering zeer bemoeilijkte. Een ander deel, onder bevel van generaal Tormasov, ter sterkte van ca. 46.000 man en 164 vuurmonden, bleef in het begin werkeloos ten westen en zuiden van de Prip-

jet-moerassen, mede omdat de Grande Armée meer noordwaarts oprukte dan was verwacht en bovendien het hoofdleger een frontbreedte besloeg van nauwelijks 50 km.

Over de totale sterkte van de Grande Armée zijn diverse cijfers in omloop. *Chambray*⁷ hield het op 625.896 man en 1242 stukken veldartillerie; *Bosscha*⁸ op 510.700 man en 145.850 paarden. *Generaal Comte de Ségur* spreekt maar liefst over 650.000 man.⁹ In elk geval waren het er zeker 500.000.

Het hoofdleger van Napoleon (ca. 222.500 man, verdeeld over het 1e t/m 3e Korps en de Keizerlijke Garde) zou voorwaarts gaan over de landrug die de waterscheiding vormt tussen het stroomgebied van de rivieren van de Oostzee en de Kaspische Zee. De andere korpsen moesten o.a. de flanken beveiligen of oprukken in de richting van St. Petersburg.

De eerste fase van de operatie (zie afb. 2 en 3)

Ongehinderd door vijand begon op 24 juni 1812 's ochtends de overtocht over de Njemen, over de drie geniebruggen die waren geslagen onder leiding van generaal Eblé. De 11e Compagnie Pontonniers had daarin een werkzaam aandeel gehad.

Voor het vallen van de duisternis waren circa 200.000 militairen aan de overzijde. Daarbij bevonden zich het 1e Korps (maarschalk Davout) met daarbij onder meer de Divisie Desaix en het 33e RLI, en het 2e Korps (maarschalk Oudinot) waarbij onder andere het 123e en 124e RIL. Het 2e Korps, dat werd ondersteund door de Cavalerie-divisie Doumerc (waarbij het 14e Regiment Kurassiers), kreeg de opdracht het legerkorps van Wittgenstein te verdrijven van de Dwina (Doena) en de opmars voort te zetten in de richting van St. Petersburg.

Achter het 2e Korps volgden het 3e Korps (maarschalk Ney), waarbij het 11e Regiment Huzaren, de Cavalerie-reserve (maarschalk Murat) en de Keizerlijke Garde met onder meer het

⁴ Ontleend aan kopieën van zijn brieven, in mijn bezit. Uit deze brieven blijkt o.a. dat de veldpost goed functioneerde; zo schreef hij op 11 september 1812 uit Wilna dat hij de brieven van 15 en 22 augustus had ontvangen (uit Dordrecht).

⁵ F. H. A. Sabron – *Geschiedenis van het 124e Regiment Infanterie van Linie onder Keizer Napoleon I.* KMA, Breda (1910)27.

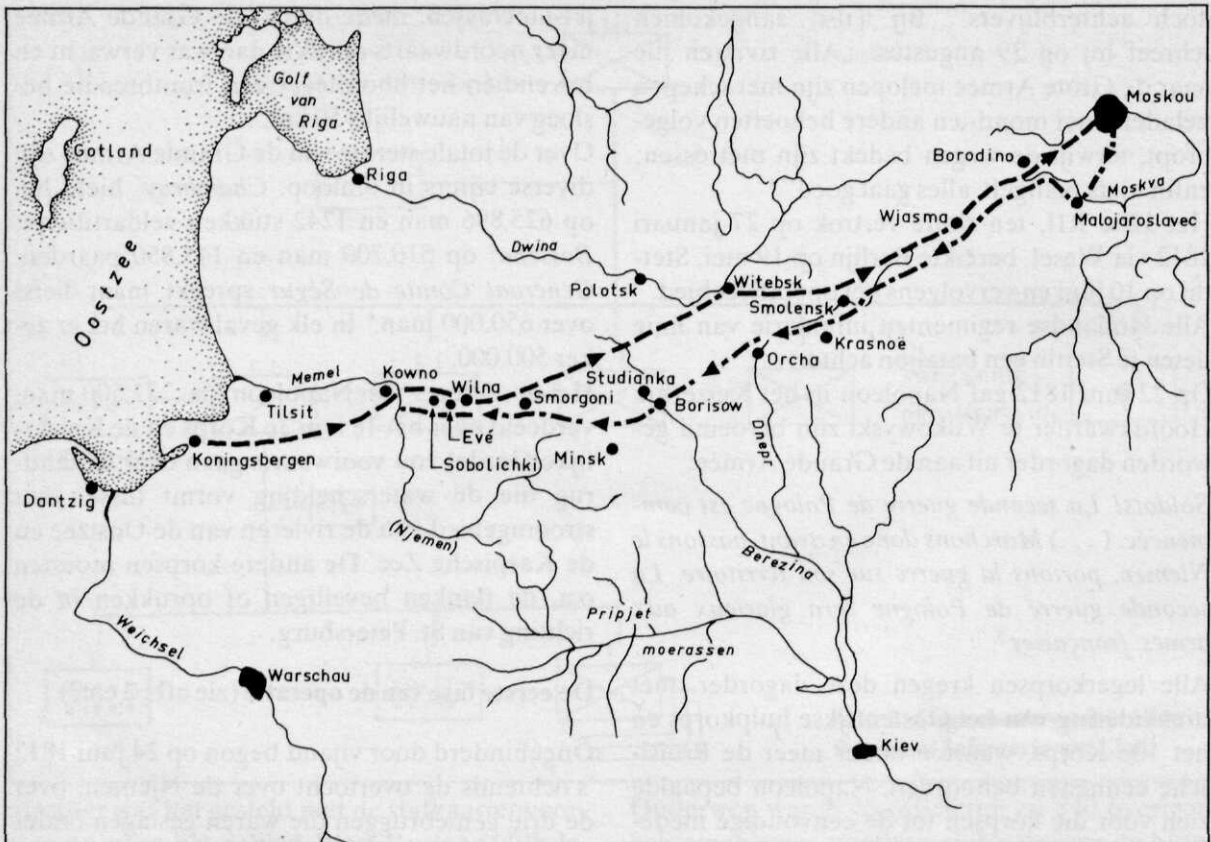
⁶ B. R. F. van Vlijmen – *Vers la Bérésina (1812). d'Après des documents nouveaux.* Librairie Plon, Parijs (1908)19.

⁷ Chambray – *Geschiedenis der oorlogen*, dl 5, blz. 141. Volgens hem zou de Russische grens zijn gepasseerd door 625.896 man en 1242 stukken veldartillerie (gegevens ontleend aan ⁶).

⁸ J. Bosscha – *Neêrlands heldendaden te land*, dl 3, 1e ged. Suringar, Leeuwarden (1873)269.

⁹ Comte de Ségur – *La campagne de Russie.* Beauval, Parijs (1969)9.

Afb. 2 De veldtocht naar Rusland in 1812

3e Regiment Grenadiers en het 2e Regiment Lanciers van de Keizerlijke Garde.

De overige korpsen, met uitzondering van het 9e van maarschalk Victor, volgden ten noorden en zuiden daarvan en op afstand.

Op 27 juni viel Wilna in Franse handen. Napoleon benoemde zijn minister van buitenlandse zaken Maret tot gouverneur van Litauen en de Hollandse generaal D. van Hogendorp tot commandant van Wilna. De volgende morgen werd Napoleon door de bevolking, die toen 21.000 inwoners telde, geestdriftig ontvangen. Wilna was voor de verovering door de Russen hoofdstad van de Jagellonen geweest. Die hoopten op herstel van de vroegere onafhankelijkheid.

Inmiddels was het weer bijzonder slecht geworden. Op 28 juni schreef een Duitse militair van de 4e Divisie.

Die Hitze war drückend und wurde durch die Eile unseres Marsches in dichten Kolonnen noch mehr (...). Die Hitze wechselt nur auf Stunden mit Regengüssen welche Wolkenbrüchen gleichen, die

Wege grundlos und die Bivouaks eben so ungesund als unausstehlich machen.

Zonder gevechten van betekenis werden medio juli de oevers bereikt van de Dwina in het noorden en van de Berezina in het zuiden. De Russen, onder bevel van Wittgenstein, meden het door Napoleon zo zeer begeerde beslissende gevecht en trokken, onder toepassing van de tactiek van de verschroeide aarde, verder terug.

Onderweg hadden Napoleons eenheden door ziekte en uitputting veel mensen verloren. Ook de paarden moesten het laten afweten: „les chevaux périrent par centaines et par milliers”.

De bevoorrading liep steeds stroever, en mede daardoor liep het aantal gevallen van plundering snel op. Generaal Gudín sprak in zijn brieven zelfs van „l'esprit de maraudage tend à s'introduire dans le 1er Corps”.¹⁰

De Hollandse eenheden hadden zich tot dan toe goed gedragen. Op de zuidflank had het korps van Davout, dat van Wilna een zuidelijke opmarsroute had gevolgd om de terugtrekkende

¹⁰ Zie², blz. 23.

generaal Bagration de pas af te snijden, op 8 juli Minsk bereikt. Het 33e RLI had nogal wat achterblijvers (ca. 800), als gevolg van o.a. uitgebreide flankverkenningen, slechte wegen en onvoldoende mogelijkheden naar behoren te foudrageren.

Andere Franse regimenten hadden op dat moment ook veel achterblijvers (bijvoorbeeld het 57e Regiment ongeveer 1400; het 25e 1700). Bij de Grande Armée waren het er op dat moment al 100.000.

Een inspectie, vrijwel onmiddellijk na aankomst in Minsk op zondag 12 juli, werd het 33e RLI noodlottig. Als een soort straf en vernedering moest het regiment defileren met de geweelopen omlaag. De verontwaardiging bij de vier Hollandse bataljonscommandanten – Everts, De Jongh, Schuurman en Van Ommeren – was groot. Maarschalk Davout schreef de volgende dag aan Napoleon:

*Je laisse ici le 33e Régiment d'infanterie légère (...). Ce régiment n'a encore aujourd'hui que la moitié de son monde présent, et d'ailleurs je ne pourrais compter sur de la canaille pareille.*¹¹

Drie bataljons bleven aanvankelijk te Minsk achter; het 3e Bataljon (Schuurman) kreeg opdracht Borisov te bezetten. De meeste achterblij-

vers hadden inmiddels de eigen eenheid weer ingehaald.

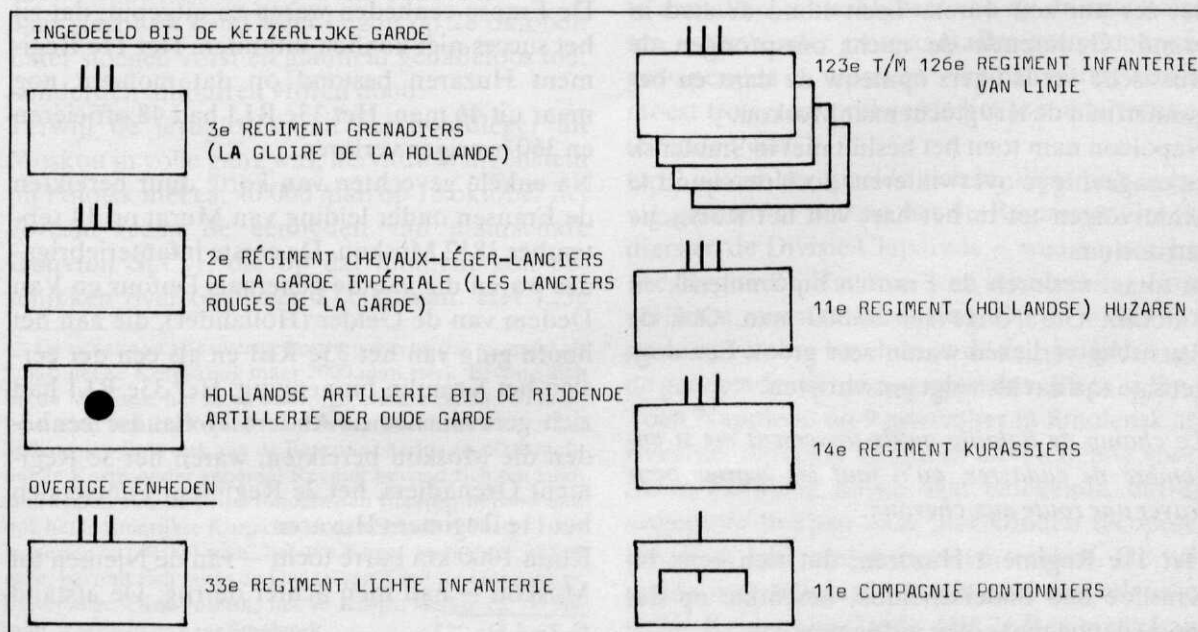
Op 18 juli bereikten de eerste cavalerie-eenheden de Dnjepr bij Orcha. Bij de verovering van de stad speelde het 2e Regiment Lanciers een belangrijke rol. Onder de Russische krijgsgevangenen bevond zich een ordonnans met dépêches, waarin de tsaar opriep verzet te bieden. Tien dagen later werd de stad Witebsk ingenomen. De Russen wachtten opnieuw het beslissende gevecht niet af. Generaal Barclay de Tolly week uit naar Smolensk om zich te verenigen met de troepen van de ten zuiden van hem opererende generaal prins Bagration.

Napoleon gelastte tien dagen rust. Die rustperiode was bitter noodzakelijk. De verliezen aan mensen en dieren waren geweldig geweest. Het 11e Regiment Huzaren bijvoorbeeld had bij de overtocht over de Njemen nog 600 paarden gehad maar telde er inmiddels niet meer dan 350. Vele cavaleristen bereden gevorderde Russische paardjes, die niet ten volle voor hun taak waren berekend. Het Korps van Davout, oorspronkelijk 64.800 man sterk, telde nog maar 22.000 man.

Op 28 juli bevond het Korps van Oudinot (met o.a. het 123e en 124e Regiment) zich bij Polotsk; Oudinot liet er het 2e Bataljon van het 124e Regiment achter en zette de achtervolging van Wittgenstein voort. Na enkele dagen keerden de

¹¹ Zie 2, blz. 52.

Afb. 3 Overzicht van de eenheden 1812-1813

Fransen in Polotsk terug. Hun rust was echter van korte duur. Tijdens het beraad van de divisiecommandanten op 16 augustus kwamen de Russen plotseling opdagen. Die nacht en de volgende dag vonden er hevige gevechten plaats bij Polotsk. Maarschalk Oudinot werd zwaar gewond; generaal Gouvion St.Cyr nam het bevel over en zette de volgende dag de aanval in met vier divisies, hetgeen uiteindelijk de Russen tot de terugtocht noopte. Gouvion St.Cyr werd beloond met de maarschalksstaf. Luitenant-kolonel Keiser van het 124e RIL werd gewond; samen met negen anderen werd hij onderscheiden met het Legioen van Eer. Van de twee bataljons van het 124e waren van de 27 officieren en 600 overigen nog slechts 90 onderofficieren en soldaten over. Gelukkig keerde op 26 augustus uit Wilna het 3e Bataljon bij het regiment terug met nog eens 200 man aanvulling uit het depot te Abbéville. Ook het 123e RIL had het zwaar te verduren gehad. Voorlopig bleef het Korps van Oudinot ter plaatse.

Op 16 augustus bereikte de cavalerie van de voorhoede Smolensk. De generaals Barclay de Tolly en Bagration hadden daar hun legers verenigd. Zij waren niet van plan de stad zonder slag of stoot over te geven.

Nadat de Franse artillerie zodanige opstellingen had ingenomen dat de straten in de lengterichting konden worden bestreken, begon een artillerieduel, met enkele honderden vuurmonden, dat zes uur zou duren. Toen stond de stad in brand. Gedurende de nacht ontsprongen de Russische verdedigers opnieuw de dans en begonnen aan de terugtocht naar Moskou.

Napoleon nam toen het besluit niet in Smolensk en omgeving te overwinteren, doch de vijand te achtervolgen tot in het hart van het Russische territorium.

In totaal verloren de Fransen bij Smolensk en Valoutin Gora ongeveer 20.000 man. Ook de Russische verliezen waren zeer groot. Een ooggetuige zou dat als volgt omschrijven:

Le champ de bataille qu'ils traversent est si encombré de cadavres, qu'il faut les écarter pour frayer une route aux chevaux.

Het 11e Regiment Huzaren, dat zich eerst bij Krasnoë had onderscheiden, beschikte op dat moment nog maar over vijftig paarden.

De laatste etappe . . .

Na het verlies van Smolensk werd generaal Barclay de Tolly op last van de tsaar vervangen door de 67-jarige generaal der infanterie Koetoesov. Deze kreeg opdracht het Franse hoofdleger zo spoedig mogelijk tot staan te brengen.

Inmiddels had het 9e Korps (maarschalk Victor) op 26 augustus opdracht gekregen van de Weichsel op te rukken naar Smolensk met de divisies Daendels, Girard en Partouneaux. Bij deze laatste divisie bevonden zich o.a. het 125e en 126e RIL.

Het Franse hoofdleger moest op zijn opmarsweg optornen tegen een toenemend Russisch verzet. Op 6 september werden de Russische opstellingen bij Borodino aan de Moskwa bereikt. Op dat moment had Napoleon slechts 130.000 man ter beschikking.

Op 7 september te 5.30 uur gaf een kanonschot het sein tot de bloedigste veldslag van de gehele veldtocht. Toen de zon onderging lag het slagveld bezaaid met ongeveer 90.000 gesneuvelden en gewonden en circa 15.000 paarden.¹² Bij de gevechten werd de Keizerlijke Garde (ca. 18.000 man) niet ingezet. Napoleon zou die beslissing verdedigen met de uitspraak: „Op 800 mijl van Frankrijk zet men zijn laatste reserve niet op het spel”. Aan Franse zijde waren 47 generaals gesneuveld of gewond geraakt; ook de Russische generaal Bagration was gesneuveld.

De Franse eenheden waren zo uitgeput, dat zij het succes niet konden uitbuiten. Het 11e Regiment Huzaren bestond op dat moment nog maar uit 46 man. Het 33e RLI had 48 officieren en 360 overigen verloren.

Na enkele gevechten van korte duur bereikten de Fransen onder leiding van Murat op 14 september 1812 Moskou. De eerste infanteriebrigades waren die van de generaals Dufour en Van Dedem van de Gelder (Hollander), die aan het hoofd ging van het 33e RLI en als een der eersten het Kremlin binnenging. Het 33e RLI had zich gerevancheerd. Andere Hollandse eenheden die Moskou bereikten, waren het 3e Regiment Grenadiers, het 2e Regiment Lanciers en het 11e Regiment Huzaren.

Ruim 1000 km barre tocht – van de Njemen tot Moskou – had men achter de rug. De afstand

¹² Zie 8, blz. 283.

werd afgelegd in 83 dagen, waarvan tweemaal tien rustdagen, te Wilna en te Witebsk, en twee te Smolensk. Slechts 95.000 man van het Franse hoofdleger bereikten Moskou, waaronder de Keizerlijke Garde, het 1e, 3e, 4e en de helft van het 5e Korps, en drie korpsen cavalerie.¹³

Nauwelijks een maand later besloot Napoleon Moskou weer te verlaten: zijn pogingen tot de tsaar door te dringen om met deze tot een vergelijk te komen, waren mislukt. De eerste eenheden vertrokken op 15 oktober. Tot de achterblijvenden behoorde de batterij van kapitein List, die opdracht had ontvangen het Kremlin op te blazen. Toen dat gebeurde – op 23 oktober – kon de Keizer, op tien uur afstand van Moskou, de explosie horen.

Terug naar de Berezina

In plaats van rechtstreeks terug te trekken op Smolensk besloot Napoleon een zuidelijker route te volgen via Kaloega, ten zuiden van Malojaroslawec. Op weg daarheen werden de eenheden door Koetoesov bij Malojaroslawec gedwongen tot het gevecht (24 oktober). De plaats en de bruggen wisselden maar liefst zevenmaal van eigenaar. Bij deze gevechten onderscheidde zich o.a. het 2e Regiment Lanciers, dat 150 man verloor, waarvan 80 lanciers. Na deze veldslag besloot Napoleon de oude route via Borodino naar Smolensk weer op te nemen. De omslag naar slecht en koud weer begon op 28 oktober. Later sloegen vorst en gladheid genadeloos toe; honderden militairen vrozen dood.

Terwijl de terugtocht van het hoofdleger uit Moskou in volle gang was, hervatte Wittgenstein bij Polotsk met ca. 40.000 man op 18 oktober het gevecht tegen de eenheden van maarschalk Gouvion St.Cyr, die op dat moment kon beschikken over ongeveer 27.000 man. Het 123e

RIL kreeg bevel samen met twee regimenten Zwitsers de achterhoede te vormen die de terugtocht moest dekken van het 2e en 6e Korps. Die terugtocht was voorzien voor de nacht van 19 op 20 oktober. Onderwijl vernielden kapitein Benhien en zijn mannen de laatste brug bij Polotsk. Toen Gouvion St.Cyr ontdekte dat hij dreigde te worden omsingeld, zond hij het 124e Regiment en het 7e Regiment Kurassiers, onder bevel van generaal Amey, naar de zuidwestrand van Polotsk om een doorbraak van de Russen te voorkomen. Daarna kreeg het 124e opdracht de terugtocht naar Borisov, aan de Berezina, te dekken.

Op 27 oktober arriveerde het 9e Korps van Victor bij Smolensk met het doel het 2e Korps te versterken. Bij eerstgenoemd korps bevonden zich o.a. het 125e en 126e RIL. Op 30 oktober verenigden beide korpsen zich, waardoor de totale sterkte werd gebracht op circa 30.000.

De volgende dag vond een bloedige veldslag plaats, waarin beide regimenten zwaar op de proef werden gesteld. Kolonel Hardiyau, commandant van het 124e, sneuvelde. Zijn opvolger, luitenant-kolonel Mouchel, werd nog dezelfde dag gewond. Eerst op 26 november arriveerde de nieuwe regimentscommandant, kolonel Lafithe.

Het hoofdleger stond inmiddels ook voor hete vuren. Terwijl het voortdurend werd aangevallen door troepen van Koetoesov, vastliep op grote aantallen achterblijvers van de diverse korpsen – waaronder grote aantallen gewonden, ongewapenden en vrouwen – en een bittere koude moest trotseren, probeerde het te redden wat er te redden viel.

Op 2 november speelde zich bij Wjasma een hevig gevecht af waarin het 3e Regiment Grenadiers en de Divisie Claparede – waarbij o.a. het 11e Regiment Huzaren was ingedeeld – forse verliezen moesten incasseren. Op de avond van de 4e november beschikten de drie brigades van de genoemde divisie nog maar over 80 paarden. Toen Napoleon op 9 november in Smolensk arriveerde, ontdekte hij dat er onvoldoende voorraden aanwezig waren. Dat betekende, dat de uitgeputte troepen daar niet konden recuperen doch snel verder moesten trekken. De volgende dag arriveerde in die stad een teleurgestelde Keizerlijke Garde. Het 2e Regiment Lan-

¹³ De situatie van de overige korpsen was op dat moment als volgt: het 8e Korps, nog maar 2000 man sterk, bevond zich bij de Moskwa; het 2e en 6e Korps, sterkte ca. 30.000 man, bevonden zich bij Polotsk; de Divisie Dombrowski van het 5e Korps te Bobruisk aan de Berezina, sterkte ca. 5000 man; het 7e Korps onder generaal Reynier bevond zich ten zuid-zuidwesten van de Pripjet-moerassen (daarbij bevond zich ook het Oostenrijkse Korps onder gen Schwarzenberg), totale sterkte ca. 40.000 man; het 10e Korps, sterkte ca. 25.000 man, bevond zich langs de Dwina van Tilsit tot Doenaburg, halverwege Tilsit-Polotsk; het 9e Korps, sterkte ca. 30.000 man, was op mars naar Smolensk.

ciers, op dat moment nog 330 man en 130 paarden sterk, werd er versterkt met een aanvullingsdetachement van 130 man dat zojuist de afstand Spanje-Smolensk had afgelegd!

Voorafgegaan door het 2e Regiment Lanciers bereikte het gros van de Garde op 17 november Krasnoë, halverwege de weg Smolensk-Orcha, waar de Russen onder Tormasov hen hadden opgewacht, met de opdracht de terugtochtsroute van Napoleon en zijn Garde af te snijden. Was die opzet gelukt, dan zouden drie legerkorpsen in de val zitten (het 1e van Davout, het 3e van Ney en het 4e van Prins Eugenius). Krasnoë werd in de daaropvolgende gevechten het graf van het 3e Regiment Grenadiers (slechts 36 man bleven over), het 11e Regiment Huzaren en het 33e Regiment Lichte Infanterie, dat na vier door artillerie ondersteunde charges van de Russen van 380 man sterkte terugviel tot 78 man waarvan slechts 25 man ongedeerd waren. De overlevenden werden als krijgsgevangenen afgevoerd. De troepen van Davout en Ney wisten opnieuw te ontsnappen.

Op 19 november werd Orcha bereikt. Napoleon had inmiddels vernomen dat admiraal Tsjitsjagov zich meester had gemaakt van Minsk op de zuidflank en de hand had gelegd op Franse voorraden voor 100.000 man voor 6 maanden. Tsjitsjagov gaf vervolgens opdracht met spoed op te rukken naar de bruggen over de Berezina bij Borisov, die hij dan ook op 21 november zou bezetten. Wittgenstein had vrijwel tegelijkertijd Witebsk heroverd.

De toestand van de Grande Armée werd langzaam maar zeker hopeloos: 140.000 Russen probeerden de restanten van de Grande Armée in een wurgende greep te krijgen. Op 23 november heroverde maarschalk Oudinot, inmiddels van zijn wonden hersteld, Borisov en begaf zich vervolgens richting Stoedianka, waar twee bruggen over de Berezina zouden worden gebouwd. In het ontmoetingsgevecht tussen Oudinot en Tsjitsjagov bleef eerstgenoemde de meerdere. De restanten van het 14e Regiment Kurassiers hadden, samen met de kurassiers van de Divisie Doumerc, een belangrijk aandeel in dat succes.

De twee bruggen werden gebouwd door de 7e en 11e Compagnie Pontonniers. Laatstgenoemde compagnie bestond voornamelijk uit Hollan-

ders onder bevel van kapitein Benthien. De thermometer wees op dat moment -26°C .¹⁴

Op 26 november voltooiden ongeveer 9300 man de overtocht via de eerste brug. Daarbij waren ook het 123e RIL en het 14e Regiment Kurassiers; het 124e bleef in zijn opstelling bij Borisov tot de volgende dag; bij zijn overtocht daarna, uitgevoerd onder de ogen van de keizer, telde dat regiment nog maar 16 officieren en 80 overigen.

Op 26 november kreeg de Divisie Partouneaux (waarbij ingedeeld de brigades Billard, Blamont en Camus) opdracht stand te houden in Borisov, teneinde de overige korpsen in staat te stellen ten westen van de Berezina te verzamelen. De divisie telde op dat moment nog ca. 4000 man en 400 paarden; de vijand was ongeveer 40.000 man sterk. Terwijl de Russische aanvallen voortgingen, slaagden de andere eenheden erin — dank zij de afleidingsmanoeuvre — de Berezina te passeren; dat waren de korpsen van Ney („le plus brave des braves”), Davout en Junot, de Divisies Girard en Daendels, het korps van Oudinot, en de Keizerlijke Garde. Napoleon zei bij die gelegenheid „Vous voyez comme on passe sous la barbe de l'ennemi”. Een moordend vuur en bittere koude maakten een einde aan de gevechten. Bij dagaanbreken op 28 november capituleerde de Divisie Partouneaux die de overtocht had gedekt.

Van het 125e Regiment waren nog ca. 120 man over. De commandant, kolonel F. H. Wagner, werd zwaar gewond en later krijgsgevangen gemaakt. Hij stierf te Witebsk op 27 maart 1813; zijn medegevangenen brachten bij die gelegenheid geld bijeen voor het luiden van de klokken, voor het bidden voor zijn zielerust door de kloosterlingen van Witebsk, en voor een grafsteen.

Een citaat over de laatste strijd van de diverse eenheden van de Divisie Partouneaux zegt:

Les survivants continuent cette lutte grandiose d'une poignée de braves contre toute une armée. (...) Les russes eux-mêmes cessèrent de tirer, mais sans oser s'approcher de cette troupe héroï-

¹⁴ Enkele gegevens van de rivier op de plaats van de brugslag (ontleend aan ⁶, blz. 175): de ijsvrije stroom bedroeg ca. 24 m; daarbuiten in totaal nog ca. 80 m water bedekt met ijs-schotsen; bij de rivier bevonden zich drassige terreinen over een breedte van ca. 600 m.

*que (. . .) et le froid de la nuit continua l'oeuvre de destruction.*¹⁵

Van de totale divisie wisten slechts 300 man het 9e Korps te bereiken. Het 123e Regiment had opgehouden te bestaan; het 124e telde nog maar 20 man; het 126e had nog 140 man over van de 1887 waarmee het uit Smolensk was vertrokken; het 3e Regiment Grenadiers beschikte nog over 18 officieren en 7 overigen; het 11e Regiment Huzaren (eens 1100 man sterk) was, zoals eerder verhaald, ten onder gegaan aan de Moskwa en gereduceerd tot 46 man; van de compagnie Pontonniers keerden alleen kapitein Benthien, sergeant-majoor Schröder en 6 pontonniers in het vaderland terug.

Op 28 november nam het 14e Regiment Kurasiers nog deel aan een grootscheepse aanval van de Divisie Doumerc, waarbij ongeveer 2000 Russen krijgsgevangen werden gemaakt.

Inmiddels had de vijand bezit genomen van Borisov. Zijn poging Napoleon de pas af te snijden was echter mislukt. Aan de overzijde vochten o.a. de divisies Daendels en Girard een wanhopige strijd tegen een drievoudige overmacht; 4000 man sneuvelden of werden op die dag gewond. Eerst om 9 uur 's avonds mochten de divisies over de brug terugtrekken. Op de Russische oever bleven ten minste 5000 man, waarvan 2000 militairen, achter.¹⁶ Een beschrijving daarvan, als:

Het angstgehuil der onafzienbare menigte ongewapenden, zieken, gewonden, vrouwen en kinderen, belemmerd te midden van voertuigen en kanonnen en lijken en wild dooreenlopende paarden, terwijl het vijandelijk geschut een menigte kogels en granaten in deze ordeloze hoop slingerde . . .

zegt meer dan genoeg over de situatie van dat moment.

Napoleon trok in snel tempo naar Smorgoni; daar benoemde hij Murat tot „lieutenant de l'Empereur”, en vertrok naar Parijs. Op zijn weg naar Smorgoni werd hij begeleid door het 2e Regiment Lanciers. Een aantal van die lanciers vroom nog dood terwijl zij de weg voor Napoleon tot Wilna beveiligden. Van de vroegere 1151 man was slechts een handjevol lanciers over.

¹⁵ Roulin — *Historique des corps d'infanterie ayant porté le No 125*. Jacob, Orléans (1890).

¹⁶ Zie ⁸, blz. 310, en ⁵, blz. 81 en 88.

Tijdens een bespreking van de maarschalken onder leiding van Murat te Kowno werd duidelijk, dat men niet eerder dan achter de Weichsel een nieuwe verdedigingslinie zou kunnen inrichten. Te Kowno vernam men ook het bericht van de Conventie van Tauroggen, waar generaal Yorck — commandant van de Pruisische troepen in het 10e Korps — eigenmachtig een overeenkomst had gesloten met de Russen en daarbij vrije aftocht had bedongen.

Slot

Van de eens zo majestueuze Grande Armée van circa 500.000 man bereikten minder dan 250.000 man Smolensk, terwijl bij Borodino nog nauwelijks 110.000 man van het hoofdleger beschikbaar waren. Van Moskou terug in Smolensk telde men minder 75.000 man. De „veilige” zijde van de Berezina werd bereikt door ongeveer 30.000 man, doch slechts 5000 militairen wisten ongedeerd het Russische grondgebied te verlaten.

In een van de plaatsen waar een sterk garnizoen was gelegerd — Stettin — bevonden zich de eerder daar achtergelaten bataljons van het 123e t/m 126e Regiment. De vesting stond onder bevel van generaal Grandeau d'Abancourt. De bezetting hield moedig stand, hoewel het verdrag van Poischwitz ervoor moest zorgen dat de verdedigers niet de hongerdood stierven. De soldaat Antonie Mulder, voltigeur bij het bataljon van het 124e Regiment, zou daarover o.a. schrijven:

*Wij hebben vier maanden moeten leven met een half pond brood en een pond paardevlees iedere dag. En toen de paarden waren opgegeten kregen wij ook de haver met dop en al, die wij door de grote honger zo rauw hebben moeten eten. Wij waren zeer verheugd als wij een hond of kat konden krijgen. Dit alles hebben wij met smaak gegeten en met meer smaak dan van vers koevlees, dat ik thuis heb genoten.*¹⁷

¹⁷ Ontleend aan negen brieven van Antonie Mulder (in mijn bezit). Hij was waarschijnlijk afkomstig uit Den Briel, en liep destijds van Den Briel naar Abbéville (depot 124e reg) en vandaar via het Kamp van Boulogne de route Brussel-Wessel-Maagdenburg-Stettin. Daar maakte hij het beleg mee tot 5 december 1813. Meldde zich voor dienstneming onder de Prins van Oranje. Liep van Stettin naar Deventer, alwaar hij heeft geholpen bij het beleg van die stad, die nog een Franse

Het beleg van Stettin duurde van 13 februari 1813 tot eind november 1813. Op 5 december 1813 verliet de bezetting de vesting. Van de Hollandse bataljons hadden 1400 man het beleg overleefd; zij keerden te voet naar huis terug.

Het zou te ver voeren hier de belevenissen van de andere Hollandse korpsen verder te volgen, volstaan moge worden met enkele uitspraken van Franse schrijvers die over de daden van de Hollanders in de Grande Armée hebben geoordeeld. Als eerste is dan het woord aan de schrijver van de geschiedenis van het 123e Regiment:

Nous pouvons cependant accepter pour frères d'armes et respecter comme aînés les officiers et les soldats du 1er Empire, qui nous ont donné l'exemple du dévouement et ont inscrit sur notre drapeau les noms glorieux de Polotsk 1812 et La Bérésina 1812.

De schrijver van de historie van het 125e Regiment bezetting had. Uit zijn voorlaatste brief: *Wij hebben veel honger en koude moeten lijden, doordat we 5 weken onder de blote hemel (winter 1813/14) hebben moeten slapen; ik loop genoegzaam naakt.*

ment zegt in zijn inleiding, dat het hem een eer is:

... de rendre hommage mérité à notre fidèle allié, qui a combattu à nos côtés, a partagé nos deuils comme nos triomphes, et s'est dévoué jusqu'au sacrifice.

Maarschalk Gouvion St.Cyr schreef ten slotte in zijn memoires:

On doit rendre justice au courage et à la bravoure avec lesquels les militaires de ces différentes nations (Espagnols, Portugais, Romains, Florentins, Napolitains, Hollandais, Illyriens, Croates et Suisses) ont combattu dans nos rangs et partagé nos privations.

Een zichtbare uiting van dat gunstige oordeel is wellicht geweest de heroprichting in 1870 in Frankrijk van het 123e t/m 126e Regiment Infanterie. De vaandelopschriften van die regimenten herinneren zeer terecht aan de krijgsverrichtingen van de Hollanders onder keizer Napoleon I.

MAAK U NIET BEZORGD

dat u na dienstverlating de

MILITAIRE SPECTATOR

niet meer zult ontvangen:

als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!

Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 30,- per jaar!

(Buitenland f 40,-)

Snel een briefkaart aan de secretaris

DENIJSSTRAAT 135, 2251 HJ DEN HAAG

en uw bezorgdheid is over!